

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXXI
2025

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalari (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

ISSN 1221-843X
eISSN 2821-4617
Printed in Romania

CUPRINS

Andi Mihalache, <i>Seninul întortocheat al cerului: cromatică, istorie și cultură (I)</i>	7
Daniel Mirea, <i>Datarea a patru documente din timpul lui Sigismund de Luxemburg și al lui Vlad Dracul</i>	47
Alexandru Simon, Petru Aron, Iancu de Hunedoara și Mehmed al II-lea în ajunul bătăliei de la Belgrad: informații dintr-un „raport venețian de sinteză” de la sfârșitul lunii aprilie 1456	73
Livia-Ioana Potop, <i>Instrumente notariale din Transilvania medievală: considerații privind păstrarea și transmiterea unor surse arhivistice mai puțin obișnuite</i>	91
Mihai Covaliu, <i>Între diplomație și primejdie. O misiune moldovenească la Veneția (1505-1506)</i>	101
Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>Rebels for the faith: The Sorbonne's seditious propaganda during the French Wars of Religion</i>	113
Gheorghe Lazăr, <i>Despre logofeții de taină ai Cancelariei Țării Românești. Studiu de caz: Iane Dâmboviceanu</i>	129
Elena Bedreag, <i>Înrudiri, cheltuieli și alte „mărunțușuri” în câteva documente patrimoniale din veacul al XVIII-lea</i>	157
Iulian Moga, <i>Saint Xenia's Feigned Foolishness</i>	179
Alexandru Gorea, <i>Focul din 1784 și reconfigurarea centrului puterii domnești la Iași</i>	191

Laurențiu Rădvan, <i>Considerații cu privire la un plan rusesc al Focșanilor (1828)</i>	211
Simion-Alexandru Gavriș, <i>Centralism și autonomie locală în legislația administrativă a guvernării Lascăr Catargiu (1871-1876)</i>	225
Simion Câlția, <i>Reglementarea prețului pâinii în București (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)</i>	237
Tamara Botez, <i>„Monarhia de rol” și portul popular ca formă de legitimare în România (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)</i>	259
Ciprian-Lucrețius Suciu, Florin Marinescu, <i>Duhovnici români la Sfântul Munte Athos: superiorul Antipa Dinescu</i>	275
Claudiu-Lucian Topor, <i>România în vecinătatea războiului: chestiunea înarmărilor între 1914 și 1916</i>	287
Ana-Maria-Ioana Lupășteanu, <i>Război și propagandă în Bucovina austriacă. Misiunea lui Nathan Eidinger la București (1915)</i>	309

Bianca Șendrea, <i>Structura mării proprietăți și agricultura din Transilvania după reforma agrară din 1921</i>	319
Ionel Doctoru, <i>Sediul Legației române de la Paris (1922-1930). Între aspirații și realitate</i>	333
Bogdan-Alexandru Schipor, <i>Dragoș Cotlarciuc, an (almost) unknown expert on Baltic Region at the Romanian Ministry of Foreign Affairs, 1938-1939</i>	343
Árpád Hornyák, <i>Depiction of Hungarians in 20th century Serbian history textbooks</i>	353
Geanina-Ancuța Costăș, <i>Relații culturale româno-britanice: o analiză a programului de schimburi culturale (1963-1965)</i>	369
Iana Balan, <i>Imperative politice, schimburi culturale și strategii universitare. Lectori ieșeni de limba română la Universitățile din Polonia în anii 1967-1989</i>	381
Lucica Iorga, Lucian Leuștean, <i>Tribulații în cadrul lagărului socialist: întâlnirea de la Ialta (2 august 1971), cu România personaj principal în absența (un document și câteva considerații)</i>	409
Victor Rizescu, <i>Marxism și naționalism, continuitate și ruptură. Două teme de sociologie istorică în patru etape ale istoriei românești</i>	437

<i>Recenzii și note bibliografice</i>	449
Duane W. Roller, <i>Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare</i>, trad. Sergiu-Adrian Adam, București, Editura Humanitas, 2025, 372 p. (Alex-Marian Cornea); Martyn Rady, <i>Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea</i>, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefată de Matei Cazacu, București, Editura Corint, 2023, 585 p. (Ana-Maria-Ioana Lupășteanu); Avram Iancu – un om între oameni. <i>Lucrările Conferinței Internaționale: Avram Iancu – 200 de ani de la naștere: omul, contemporanii, epoca</i>, Deva, 9-10 mai 2024, coord. Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2024, 713 p. (Constantin Ciobanu); Pierre-Antoine Dessaux: <i>Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française</i>, Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2023, 308 p. (Simion Călția); Carmen-Sorina Rîjnoveanu (coord.), <i>The wars of independence, diplomacy and society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878. Războaiele de independență, diplomație și societate. Noi perspective și abordări privind Marea Criză Orientală 1875-1878</i>, București, Editura Militară, 2023, 284 p. (Maria Cerniș); <i>Relații politice și militare româno-otomane-turce 1878-1989: documente</i>, volumul I, 1878-1938 = <i>Romanian-Ottoman-Turkish Political and Military Relations 1878-1989: documents</i>, volume I, 1878-1938, coord. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, responsabil de vol. Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2023, 559 p. (Andrei Grigoraș); Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, <i>Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)</i>, Târgoviște, Cetatea de scaun, 2024, 281 p. (Mădălin Anghel); Constantin Hlihor, <i>Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)</i>, București, Corint, 2025, 364 p. (Teodor-Petru Bărgăoanu).	
<i>Abrevieri</i>	473

Recenzii și note bibliografice

Duane W. Roller, *Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare*, trad. Sergiu-Adrian Adam, București, Editura Humanitas, 2025, 372 p.

Dorim să semnalăm în rândurile de față apariția unei lucrări care ne oferă o incursiune în epoca unuia dintre cei mai ambițioși conducători din perioada antichității, anume Mitridate al VI-lea. Domnia acestuia a fost marcată de conflicte intense, realizând o expansiune impresionantă a teritoriilor din bazinul Mării Negre. Profesor emerit al Universității din Ohio, Duane W. Roller este cunoscut pentru preocupările sale legate de istoria și civilizația lumii mediteraneene. A scris sau editat mai multe lucrări, dintre care amintim: *The Building Program of Herod the Great* (Berkeley, University of California Press, 1998), *Through the Pillars of Herakles. Greco-Roman Exploration of the Atlantic* (London, Routledge, 2008) și recenta carte tradusă și în limba română *Cleopatra* (București, Editura Humanitas, 2024).

Lucrarea de față continuă tradiția formatului deja cunoscut al seriei *Istorie*, pe care editura Humanitas o îmbogățește periodic cu publicații relevante. Duane W. Roller îmbină izvoarele literare cu literatura de specialitate cu scopul de a realiza o istorisire a faptelor și consecințelor unui conducător cu o personalitate complexă. Autorul a ales să își împartă lucrarea în două părți: *Partea I: Pontul până în 120 î.Cr.* (p. 29-138), care analizează Regatul Pontic de la originile sale și până la Mitridate al V-lea, și *Partea II: Mitridate VI cel Mare* (p. 143-305), în care autorul se concentrează pe domnia lui Mitridate al VI-lea cel Mare; cele două părți sunt organizate în nu mai puțin de treisprezece capitole. În opinia noastră, lucrarea este organizată bine și clar argumentată; capitolele sunt la rândul lor împărțite în subcapitole.

În *Introducere* (p. 17-25), autorul își detaliază demersul, stabilind limitele geografice și cronologice. De asemenea, aduce câteva explicații legate de numele și locurile pe care le utilizează în lucrare. Primul capitol, *Pontul* (p. 29-50), se dorește a fi o introducere, atât istorică, cât și geografică a zonei Pontului. Se conturează o imagine generală a condițiilor naturale, a rutelor comerciale și a influențelor culturale diverse care au definit această zonă. Cu toate că autorul ne oferă o introducere în problematica subiectului, considerăm că o mai bună corelare cu descoperirile arheologice ar fi fost utilă.

Al doilea capitol, *Mitridate I Întemeietorul* (p. 51-70), urmărește urcarea pe tron al lui Mitridate I și consolidarea dinastiei sale. Este descrisă formarea regatului în contextul destrămării structurilor imperiului seleucid și a instabilității din zona anatoliană. Roller realizează o analiză mai mult narativă, decât structurală, dar cu toate acestea reușește să facă o interpretare dinamică a unui regat static și marginal, cu caracteristicile unui actor politic și economic adaptabil în funcție de situație. *Regatul devine stat independent* (p. 71-84), al treilea capitol, urmărește transformarea Pontului într-o putere regională. Autorul pune accentul pe rolul alianțelor matrimoniale, cât și al reformelor militare în consolidarea independenței statului. În următoarele două capitole, *Sosirea romanilor* (p. 85-114) și *Decăderea Pergamului* (p. 115-140), sunt analizate contactele romanilor cu populația din zona Asiei Mici. Roller problematizează într-un mod foarte interesant felul în care expansiunea Romei a perturbat echilibrul de putere, fapt ce a forțat administrația pontică să

adopte o politică bazată pe cooperare economică. Astfel, avem o privire cât se poate de obiectivă în ceea ce privește transformările geopolitice din regiunea pontică. Avem în vedere situația Pergamului, pe baza căruia regii pontici vor profita cu scopul de a-și afirma prezența și puterea în această zonă.

Al șaselea capitol, cu care debutează partea a doua, *Ascensiunea lui Mitridate VI* (p. 143-160), marchează începutul domniei lui Mitridate al VI-lea. Autorul începe prin relatarea tinereții noului conducător și formarea sa intelectuală. Considerăm că Duane W. Roller a reușit să realizeze un portret foarte detaliat, eliminând imaginea, des întâlnită în literatura de specialitate, de prinț exilat. În următorul capitol, *Începutul expansiunii regatului lui Mitridate VI* (p. 161-180), autorul se ocupă de expansiunea regatului în jurul Mării Negre, analizând logistica și modul de abordare diplomatic, pentru că, în cele două capitole care urmează, *Începutul furtunii* (p. 181-197) și *Debutul ostilităților* (p. 198-230), să trateze conflictul cu Imperiul Roman în contextul crizei republicane. Mitridate subestimează capacitatea Romei de a se regenera, iar Roller oferă o cronică detaliată a primelor războaie mitridatice și reduce complexitatea ideologică la un simplu calcul de putere.

Capitolul al zecelea, *Urmările Primului Război Mitridatic* (p. 231-247), prezintă consecințele pe care le suportă Mitridate al VI-lea prin pierderea de teritorii. Slăbiciunile regelui și ale lui Lucullus sunt prezentate în cel de al unsprezecelea capitol (p. 248-272). Aici, Roller îl portretează pe Lucullus ca fiind un general capabil, dar dezavantajat de lipsa sprijinului politic. O secțiune specială este dedicată aspectelor culturale, ceea ce reprezintă capitolul doisprezece (*Curtea regală*, p. 273-290). Istoricul american propune un model de a observa mecanismele de propagandă, prin rețelele de spioni. Se folosește de scrierile antice pentru a reda atmosfera curții. *Sfârșitul Regatului Mitridatic* (p. 291-305), ultimul capitol al acestei lucrări, prezintă campania lui Pompeius, trădarea fiului lui Mitridate și sinuciderea regelui, toate având drept consecință anexarea Pontului ca provincie romană.

Cititorul beneficiază de două sugestive hărți, plasate de autor la începutul lucrării (p. 12-13), și de un arbore genealogic (p. 14-15), care ajută în stabilirea limitelor geografice și cronologice. Patruzeci și două de pagini de *Note* (p. 309-350) și vasta *Bibliografie* (p. 251-366) permit înțelegerea travaliului depus de istoric în realizarea lucrării, prin apelul la numeroase izvoare literare antice și literatura de specialitate relevantă subiectului. Prin acest studiu de caz, Duane W. Roller reușește să reconstituie într-o manieră erudită ascensiunea și decăderea lumii pontice, oferind o analiză echilibrată. Aduce în atenție o regiune adesea marginalizată în studiile clasice și redă complexitatea unei epoci relevante, dar și a unui personaj istoric, precum Mitridate al VI-lea, una dintre cele mai carismatice și ambițioase figuri ale Antichității. Rigoarea academică și accesibilitatea recomandă această lucrare atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Alex-Marian Cornea*

Martyn Rady, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefată de Matei Cazacu, București, Editura Corint, 2023, 585 p.

Lucrarea lui Martyn Rady, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, se impune ca o contribuție majoră în istoriografia dedicată dinastiei habsburgice. Aceasta oferă o analiză amplă și profund documentată asupra evoluției acestei familii, care a modelat timp de

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; alex.marian.cornea@gmail.com.

secole destinul politic, cultural și social al Europei Centrale. Pornind de la originile modeste ale unei case nobiliare din spațiul alpin, autorul reconstituie traseul ascendent al Casei de Habsburg. El surprinde complexitatea mecanismelor de putere, a alianțelor dinastice, dar și tensiunile interne care au definit parcursul acesteia, culminând cu disoluția Imperiului în urma Primului Război Mondial. Martyn Rady, istoric specializat în studii privind Europa Centrală la University College London, utilizează o abordare narativă ce îmbină elemente de biografie, ideologie imperială și evoluția miturilor dinastice, oferind cititorului o perspectivă cuprinzătoare. Structurată în 29 de capitole, cartea urmărește succesiunea evenimentelor și impactul personalităților care au marcat istoria dinastiei, acordând o atenție deosebită unor figuri emblematice precum Carol Quintul, Rudolf al II-lea, Maria Tereza și Franz Joseph.

Tradusă în limba română de Lia Decei, cu o prefață semnată de istoricul Matei Cazacu, lucrarea depășește limitele unei simple genealogii dinastice și oferă cititorului o perspectivă complexă asupra structurilor politice, sociale și culturale care au modelat Europa în epoca dominației habsburgice. Martyn Rady nu se limitează la reconstituirea unui arbore genealogic impresionant, ci elaborează o frescă amplă a civilizației europene, surprinzând mecanismele puterii imperiale, dinamica conflictelor militare, precum și interdependențele dintre politică, religie și cultură. În acest sens, autorul reușește să ofere un tablou coerent al Europei Centrale și de Est, în perioada în care Habsburgii au exercitat o hegemonie politică și o influență simbolică asupra continentului.

Originea familiei Habsburg este situată în Alpii elvețieni, unde aceasta apare pentru prima dată ca mică dinastie de seniori în secolul al XI-lea. Ascensiunea politică semnificativă începe odată cu Rudolf de Habsburg, ales împărat al Sfântului Imperiu Roman în 1273, eveniment care marchează intrarea familiei pe scena politicii europene. Spre deosebire de alți conducători medievali, care și-au consolidat puterea prin cuceriri militare, Habsburgii și-au fundamentat influența pe alianțe matrimoniale strategice, moșteniri teritoriale și manevre politice bine orchestrate. Celebra maximă *Bella gerant alii, tu felix Austria nube* (Lasă-i pe alții să poarte război; tu, fericită Austrie, căsătorește-te) sintetizează perfect această strategie. Prin intermediul căsătoriilor aranjate cu meticulozitate, Habsburgii au dobândit teritorii vaste: ducatul Austriei a constituit nucleul moștenirii lor ereditare, moștenirea burgundă a fost dobândită prin căsătoria Mariei de Burgundia cu Maximilian I (1477), iar tronul spaniol a intrat în sfera familiei prin uniunea lui Filip cel Frumos cu Ioana de Castilia, generând astfel figura emblematică a lui Carol al V-lea, conducătorul unui imperiu atât de vast încât „soarele nu apunea niciodată” peste el. Maximilian I (1493-1519) a avut un rol central în transformarea Habsburgilor din prinți regionali în monarhi cu influență globală, extinzând prestigiul dinastic prin reforme imperiale, patronaj artistic și consolidarea mitului familial. Nepotul său, Carol al V-lea (1519-1556), a întruchipat idealul dominației universale, moștenind simultan atât coroana spaniolă, cât și pe cea austriacă. Sub domnia sa, Habsburgii au exercitat control asupra Europei, Americii și unor regiuni din Asia, construind un imperiu unificat prin credința creștină, dreptul imperial și simbolismul dinastic.

O temă centrală în analiza lui Martyn Rady este concepția despre lume a dinastiei Habsburg, profund modelată de religie, drept și ceremonial. Dinastia se percepea drept apărătoare a credinței catolice și gardiană a ordinii universale stabilite de Dumnezeu. Conceptul de *Sacrum Imperium Romanum* (Sfântul Imperiu Roman) conferea nu doar autoritate politică, ci și legitimitate sacră, transformând conducerea habsburgică într-o expresie a ordinii divine. Autorul evidențiază modul în care Habsburgii au cultivat un sentiment de misiune providențială prin intermediul simbolurilor, ritualurilor și

propagandei politice. Arta religioasă, ceremoniile imperiale și încoronările consolidau imaginea unei regalități sacre, imprimând suveranității un caracter transcendent.

Această ideologie a servit, de asemenea, drept justificare pentru intervențiile Habsburgilor în conflictele europene. În calitate de apărător al catolicismului, Carol al V-lea a purtat războaie împotriva principilor protestanți. Succesorii săi, precum Filip al II-lea al Spaniei, și-au configurat ulterior domnia ca o veritabilă cruciadă îndreptată atât împotriva ereziei, cât și a amenințării otomane. Cu toate acestea, Martyn Rady subliniază și tensiunile interne ale acestei viziuni. Pretenția Habsburgilor la dominație universală se confrunta frecvent cu complexitatea administrării unui imperiu multiethnic. Teritoriile lor cuprindeau germani, cehi, maghiari, polonezi, italieni, croați, sârbi, români și alte grupuri, fiecare cu propriile tradiții, limbi și confesiuni. În consecință, coeziunea politică a fost menținută mai degrabă prin compromisuri și printr-o ordine legalistă riguroasă decât prin coerciție directă, evidențiind limitele idealei habsburgice de universalitate.

Martyn Rady evidențiază capacitatea distinctivă a Habsburgilor de a administra diversitatea într-un cadru imperial complex. Imperiul lor nu s-a consolidat prin asimilare culturală, ci printr-un sistem de coexistență negociată și prin respectarea autonomiilor locale. Privilegiile regionale, proprietățile și limbile locale au fost în mare măsură menținute în schimbul loialității față de coroană, ceea ce a permis monarhiei habsburgice să se mențină pe durata a secole întregi, în pofida fragmentării etnice și confesionale interne.

Sub domnia Mariei Tereza (1740-1780) și a lui Iosif al II-lea (1780-1790), dinastia a inițiat reforme ample menite să centralizeze și să modernizeze structurile imperiale. Maria Tereza a promovat reforme în domeniul educației, impozitării și organizării militare, în timp ce Iosif al II-lea a încercat să raționalizeze guvernarea conform principiilor Iluminismului. Edictul său de toleranță din 1781 a extins libertatea religioasă în limite semnificative, reprezentând un pas important în concilierea unității imperiale cu pluralismul etnic și confesional.

După războaiele napoleoniene, Habsburgii au încercat să restabilească vechea ordine europeană prin Congresul de la Viena (1815). Imperiul s-a consolidat drept bastion al conservatorismului și al reacțiunii, sub conducerea unor personalități precum prințul Klemens von Metternich, care a căutat să suprimе mișcările revoluționare și naționaliste. Totuși, aceste eforturi au avut efecte temporare: ele au întârziat transformările socio-politice, fără a le împiedica definitiv.

Revoluțiile din 1848 au reprezentat un moment de cotitură în istoria imperiului habsburgic. În întreaga monarhie, mișcările liberale și naționale au revendicat constituții, libertăți civile și recunoaștere politică pentru diversele comunități etnice. În fața acestei crize, Habsburgii păreau inițial vulnerabili, dar au reușit să supraviețuiască printr-o strategie de manipulare a rivalităților etnice și prin apelul la forța militară. Împăratul Franz Joseph I (1848-1916) a restabilit ordinea internă, însă a condus un imperiu tot mai deconectat de realitățile politice moderne și de presiunile democratice emergente.

Compromisul austro-ungar din 1867 (Ausgleich) a instituit Monarhia Duală, conferind Ungariei autonomie extinsă, în timp ce Austria și Ungaria rămăneau unite sub un singur monarh și cu o politică externă comună. Deși acest aranjament a asigurat stabilitatea temporară a imperiului, el a consolidat diviziunile etnice și a marginalizat politic alte grupuri – cehi, slovaci, croați, români și alții – accentuând tensiunile interne care urmau să devină cronice. Rady caracterizează perioada târzie a dinastiei Habsburgice drept una de strălucire culturală concomitentă cu stagnare politică. Viena s-a afirmat drept un centru european al artei moderne, al științei și al filosofiei, găzduind personalități precum Sigmund Freud, Gustav Klimt și Gustav Mahler. În același timp, imperiul însăși se confrunta cu

difficultăți în adaptarea la provocările naționalismului și democratizării. Lovitura finală a venit odată cu Primul Război Mondial. Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo în 1914 a declanșat un conflict care a expus vulnerabilitățile structurale ale unui imperiu multinațional. Împăratul Carol I (Karl I), succesor al lui Franz Joseph în 1916, a încercat să promoveze pacea și reformele, însă a fost copleșit de înfrângerea militară și de revoluțiile interne. În 1918, Austro-Ungaria s-a dezintegrat în multiple state naționale succesoare.

Rady concluzionează că adevărata moștenire a Habsburgilor nu constă doar în puterea unui imperiu, ci și în reflectarea ideii unității europene. Încercarea dinastiei de a guverna un stat multiethnic, așezat sub o singură ordine juridică și morală, a prefigurat instituții supranaționale moderne, precum cele din Uniunea Europeană. Viziunea Habsburgilor cuprinzând o lume guvernată de lege, de credință și legitimitatea dinastică, a evoluat convertindu-se în idealurile moderne de cooperare, birocrație și internaționalism. Deși imperiul lor a dispărut de pe harta Europei, amprenta administrativă și culturală habsburgică a modelat profund Europa Centrală pentru o perioadă nedefinită.

Martyn Rady oferă o narațiune bogată în detalii inedite și accesibilă cititorului, reflectând ambițiile, succesul și drama unei mari familii domnitoare care a modelat jumătate de mileniu de istorie europeană. Argumentul central este că aspirația Habsburgilor către dominația universală nu a fost o simplă vanitate dinastică, ci un proiect politico-teologic coerent, o încercare durabilă de a reconcilia puterea, credința și ordinea într-o lume fragmentată.

Ana-Maria-Ioana Lupășteanu*

Avram Iancu – un om între oameni. Lucrările Conferinței Internaționale: Avram Iancu – 200 de ani de la naștere: omul, contemporanii, epoca, Deva, 9-10 mai 2024, coord. Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2024, 713 p.

Anul 2024 a marcat în istoriografia autohtonă, cu deosebire pentru istoria modernă a românilor, un moment jubiliar (bicentenar), întrucât s-au împlinit 200 de ani de la nașterea lui Avram Iancu. Ca orice personalitate care a influențat epoca în care și-a desfășurat viața și activitatea, cel supranumit „Craiu Munților” a beneficiat de numeroase (desigur, binevenite) studii¹, evocări memorialistice² cu diverse prilejuri comemorative, lucrări cu valoare literară³, încercări monografice⁴, variabile ca întindere și valoare și, nu în ultimul rând, de restituții istoriografice de mare amploare, desfășurate în cadrul unor reuniuni științifice⁵. În această ultimă categorie se plasează și volumul *Avram Iancu – un*

* Doctorandă, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; lupasteanu.anamariaioana@gmail.com.

¹ Precum cel al lui Ioan Lupaș, *Avram Iancu*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, III (1924-1925), Cluj, 1926, p. 1-30.

² Vezi Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram Iancu (1897)*, ediție facsimilată, necenzurată, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2021.

³ Lucian Blaga, *Avram Iancu. Dramă. 1934*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2024.

⁴ Silviu Dragomir, *Avram Iancu: o viață de erou*, ediția a II-a, aniversară, text integral, studiu introductiv și notă asupra ediției de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș, cuvânt de prețuire de Ioan-Aurel Pop, prefată de Liviu Maior, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2024.

⁵ Ela Cosma, Atilla Varga (coord.), *Avram Iancu – 150 de ani de la moarte: studii și comunicări*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Editura Mega, 2023.

om între oameni..., tom extins, ce include contribuțiile participanților la *Conferința Internațională de la Deva*.

După o *Prefață* a editorilor, care subliniază importanța demersului academic restitativ, urmează prima secțiune, intitulată *Eroul între eroi*, care funcționează, în opinia noastră, ca o introducere în sfera tematicii referitoare atât la cazul particular al lui Avram Iancu, cât și la cadrul mai general al revoluției pașoptiste. În sprijinul aserțiunii noastre credem că putem aduce textul semnat în volum de Acad. prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop (*Avram Iancu – vizionarul României*, p. 17-26), în care autorul explică de ce contextul frământărilor din anii 1848-1849 poate fi considerat, fără exagerare, un preambul pentru ceea ce președintele Academiei Române a numit „programul de țară al românilor din secolul al XIX-lea, singurul astfel de program major îndeplinit vreodată integral (1848-1918)” (p. 17); iar, acest preludiu nu poate fi înțeles în opinia cunoscutului istoric decât prin raportare la întreaga luptă a românilor transilvăneni pentru afirmarea identității naționale și pentru încercarea de a se așeza în rândul celorlalte populații conlocuitoare recunoscute ca individualități etnice de către autoritățile maghiare sau habsburgice, după caz. Al doilea studiu din această secțiune, semnat de reputatul istoric Liviu Maior și intitulat *Avram Iancu și moștenirea lui Horea* (p. 27-32), surprinde mecanismele mentalității lumii rurale din Munții Apuseni și legătura pe care acțiunile de revoltă împotriva autorităților habsburgice și maghiare au stabilit-o între inițiativa lui Horea din 1784 și programul pașoptist al lui Iancu. Plecând de la celebra afirmație rostită în *Dietă*, în 1847 („Nu cu argumente filosofice sau umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea”), Liviu Maior subliniază construcția unei genealogii a luptătorilor pentru drepturile românilor ardeleni, Avram Iancu fiind descendent – pe linie ideologică – al conducătorului răscoalei din 1784. Această filiație s-a născut din dorința exprimată a moșilor de a vedea în liderul pașoptist un vizionar care se înscrie în linia marilor oameni care-și doresc propășirea compatrioților.

A doua secțiune, intitulată *Istории și istoria*, propune o abordare istoriografică asupra tematicii generale în care este circumscris volumul. Primul studiu (Paul E. Michelson, *Silviu Dragomir, Avram Iancu (1924) and the Iancu Centennial: A Study in Romanian Historiography* – p. 35-58) subliniază activitatea de pionierat a lui Silviu Dragomir în domeniu, autorul primei lucrări științifice despre liderul pașoptist. Ocazionată de serbările centenare din 1924, cartea a fost una de popularizare (având în vedere strict contextul revoluționar pe care-l relatează), dar meritele publicării ei rămân semnificative, tocmai în vremea unei primeniri istoriografice necesare, dictată de noul context interbelic. Francesco Guida (*Câteva interpretări istoriografice ale revoluției europene de la 1848-1849* – p. 59-70) abordează revoluția pașoptistă prin optica a patru lucrări pe care le consideră fundamentale în decriptarea adecvată a fenomenului: Mark Rapport (*1848: Year of Revolution*), Antonio D'Alessandri (*Sulle vie dell'esilio: I rivoluzionari romeni dopo il 1848*), Giuseppe Monsagrati (*La Primavera della Repubblica: Roma 1849: la città e il mondo*) și Pasquale Fornaro (*Risorgimento italiano e questione ungherese (1849-1867): Marcello Cerutti e le intese politiche italo-magiare*). Privind cadrul general al frământărilor specifice primăverii popoarelor, autorul citează patru texte relevante, limitându-se – mai curând – la o cronică a fiecăruia în parte, încercând să ilustreze dinamica istoriografică pe care o suită de evenimente de o asemenea amploare a putut să o genereze în rândul cercetătorilor. Ștefan Lemny (*Istoria unei vieți, istoria unei epoci. Biografia ca demers istoriografic* – p. 71-80) prezintă o incursiune teoretică asupra utilității scrierii de biografii istorice de către cei avizați în domeniu. Argumentul său este că acest gen de restituire științifică s-a plasat destul de multă vreme (desigur sub influența revalorizare a curentului

pozitivist sau a *Școlii Analelor*) în sarcina celorlalte segmente ale științelor umaniste, istoricii păstrând o oarecare rezervă; până de curând, când a reintrat în atenția cercetătorilor specializați în studiul trecutului. Mai departe, Sorin Șipoș (*Silviu Dragomir și monografiile conducătorilor revoluției de la 1848* – p. 81-110) reia teza exprimată de Paul E. Michelson (despre care am scris mai sus) privind relevanța istoriografiei dedicate lui Avram Iancu de către Silviu Dragomir. În același timp, însă, aprofundează argumentația, aducând în discuție încercările biografice ale primului specialist în segmentul studierii revoluției pașoptiste pe care acesta le-a dedicat lui Ioan Buteanu și Constantin Romanul-Vivu. Ultimul text din secțiune (Antonio D'Alessandri, *Conflicting Fraternity: Italian Soldiers Against Romanians in Transylvania* – p. 111-123) relatează un aspect inedit, despre care însuși autorul subliniază că a fost trecut sub tăcere de istoriografia italiană, anume relația dintre militarii italieni care au participat la evenimentele pașoptiste sub steagurile Habsburgilor și revoluționarii români din Transilvania. Autorul propune, aici, o abordare ce poate fi definită ca lupta dintre libertate și absolutism, suveranitate națională și legitimism monarhic.

Cea de-a treia secțiune (*Împlinirea unui destin*) este cea mai întinsă din întreg cuprinsul volumului, conținând nu mai puțin de nouă studii. Urmărind firul unui survol biografic al lui Avram Iancu, acestea pot fi analizate grupat, astfel încât să poată fi „trecute în revistă” pe o traiectorie logică, chiar dacă fiecare articol are – în mod inerent – particularitățile sale metodologice. Astfel, primele două studii (Cornel Sigmirean, *Avram Iancu – eroul națiunii în anii tinereții* – p. 127-144; Ana Victoria Sima, *Anii decisivi: Avram Iancu și formarea sa intelectuală și politică în deceniul pașoptist* – p. 145-156) se concentrează asupra construcției intelectuale a liderului mișcărilor. Student eminent, atât ca elev la Zlatna și în cadrul Liceului Piarist din Cluj (cu rezultate excelente la toate disciplinele), cât și ca tânăr practicant la Tabla Regească din Târgu Mureș, Iancu a devenit foarte repede o voce implicată la nivel civic pentru a-și apăra compatrioții. De asemenea, așa cum relevă al doilea studiu, implicarea sa în diversele societăți studențești și în cercurile de lectură (ori publicistice) pe care acestea le patronau, vădeau un caracter deschis spre cunoaștere, care era atent la ideile-forță ale epocii (liberalism, egalitate, frățietate etc.) și era capabil să susțină o argumentație coerent documentată asupra subiectelor sensibile ale perioadei. Următoarele două contribuții (Dumitru Preda, *Avram Iancu, conducătorul războiului de apărare a neamului românesc din Transilvania 1848-1849* – p. 157-164; Liviu Lazăr - *Avram Iancu despre implicarea sa în evenimentele din timpul Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania* – p. 165-200) ilustrează componenta armată a mișcării pașoptiste. Informațiile sunt valoroase, întrucât exprimă viziunea lui Iancu în privința relațiilor cu maghiarii (față de care nu-și dorea să fie beligerant), dar și capacitatea sa strategică, generatoare a unei suite de importante victorii pe câmpul de bătălie. Claudia Gudin (*Aspecte privind viața, activitatea și personalitatea lui Avram Iancu reflectate în dramaturgie* – p. 201-226) aduce o notă interdisciplinară limpede pentru structura volumului, încercând să ilustreze personalitatea lui Avram Iancu, așa cum a fost construită de autorii unor texte aparținând genului dramatic. Următoarele două texte, semnate de Delia Cora (*Noi date și interpretări privind relațiile de iubire ale „Crăișorului”* – p. 227-234) și George Cipăianu (*Despre Avram Iancu sau ursita luminoasă și ursita întunecată* – p. 235-242) examinează elemente mai intime din biografia conducătorului pașoptist. Claudia Cora amintește despre latura sentimentală a lui Iancu, enumerând muzele sale (una chiar salvându-i viața în contextul luptelor cu ungurii), iar George Cipăianu îi discută ultimii ani ai vieții, marcați de o agravare a stării de sănătate. Deteriorarea fizică și psihică a lui Avram Iancu a fost generată, după câte se știe, de o profundă depresie, căpătată în urma atitudinii indifferente și chiar ostile pe care a arătat-o Franz Joseph în fața revendicărilor mișcărilor, ceea ce a dus la

moartea sa prematură. Ultimele două studii din secțiunea analizată (Ela Cosma, *Primus Corpus Documentar Avram Iancu, 1842-1871: tipologia actelor și stilul lui Avram Iancu* – p. 243-257; Angela Rus, *Primul Corpus documentar Avram Iancu, 1842: editarea documentelor și importanța lor* – p. 259-266) reprezintă înșiruirea bibliografică a documentelor edite referitoare la „Craii Munților” (Ela Cosma), precum și evoluția muncii de editare a unei părți a acestora de către istoricii de la Universitatea „Babeș Bolyai” și cercetătorii din cadrul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj (Angela Rus).

Secțiunea a patra (*Între oglinzi*) conține șapte articole, oferind cititorilor o perspectivă a alterității asupra personalității liderului moților. Primul text (Melinda Mitu & Sorin Mitu, *Avram Iancu și ungurii, altfel decât pe câmpul de luptă* – p. 269-278) relevă faptul că relațiile maghiaro-române din timpul Revoluției au fost dinamice și nuanțate, ieșind din cadrele unor clișee de tip maniheist în care cele două națiuni erau iremediabil inamice. Apoi, Atila Varga (*Psihologia mulțimilor în timpul Revoluției de la 1848-1849 în Transilvania: Avram Iancu și românii în surse maghiare de epocă* – p. 279-290) atrage atenția asupra câtorva elemente de psihologie și istorie, într-o încercare interdisciplinară de a decifra anumite mecanisme care au condus la coagularea mulțimilor românești în jurul lui Avram Iancu, bazându-și discursul teoretic pe documente ungurești din Arhiva Gubernium. Nicoleta Hegedüs, (*Imaginea lui Avram Iancu în publicistica maghiară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea* – p. 291-306) se concentrează asupra portretului schițat acestei personalități românești de către periodicele politice și/sau culturale din Imperiul Austriac și Austro-Ungar. Cu toate că era considerat un om care se opunea cauzei maghiare, totuși lui Iancu nu i se refuză aprecierile pozitive, fiindu-i remarcată inteligența, educația, spiritul întreprinzător, curajul, precum și buna cunoaștere a unor concepte politico-sociale care circulau în epocă: libertate, egalitate etc. Al patrulea articol (Gabriel Moisa, *Un pașoptist bihorean cu un destin aparte: Iulian Kune* – p. 307-312) reprezintă o scurtă incursiune în biografia unui pașoptist cu siguranță mai puțin cunoscut, fiindcă Iulian Kune a fost singurul român emigrat pe tărâm american ca urmare a contextului creat de evenimentele anilor 1848-1849. Următoarele două contribuții (Lucian Giura & Maura Geraldina Giura, *Avram Iancu în paginile Tribunei din Sibiu* – p. 313-332; Valeria Soroștineanu, *Despre Avram Iancu în paginile publicației Cultur Eroilor Noștri* – p. 333-350) relatează informații despre percepția pe care periodicele românești, importante în epocă prin conținutul lor politic, cultural și național, au construit-o despre personalitatea care a condus destinele moților în timpul Revoluției. Ultimul studiu din secțiunea analizată (Ioana Nistor, *Impactul evenimentelor care au întristat națiunea în anii 1872-1873 asupra societății arădene: o analiză a presei vremii și a ședințelor Simodului Eparhial Arad* – p. 351-358) are ca subiect momentele fatidice ale morții unor personalități marcante în lupta pentru dobândirea recunoașterii identității naționale românești în cuprinsul Monarhiei Habsburgice. Unul dintre acestea este, evident, Avram Iancu (1824-1872). Celălalt este Andrei Șaguna (1809-1873), episcop și apoi mitropolit al Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Studiul prezintă evenimentele legate de înmormântarea lui Avram Iancu, cu extrase din presa românească a vremii, identificate în principal în periodicul din Arad, *Lumina*, fără a uita presa de limbă română tipărită la Pesta: *Familia* și *Federațiunea*.

Șase cercetări sunt cuprinse în a cincea secțiune (*Memoria istorică*), referitoare – după cum sugerează și titlul – la construirea posterității despre Avram Iancu. De la primii ani de după decesul său, trecând prin perioada interbelică și ajungând la contemporaneitatea postdecembristă, liderul pașoptiștilor ardeleni a beneficiat de numeroase gesturi menite să-i conserve memoria. Astfel, textul lui Mihai Drecin (*Avram Iancu în satul Rogoj/Vlădeasa*,

între prezența fizică și mentalul colectiv – p. 361-372) prezintă contribuțiile profesorului și preotului greco-catolic Daniel Gallu la revoluția pașoptistă, în calitate de luptător în oastea moșilor, dar și de păstor al localității unde a clădit o biserică și a recondiționat o școală. Al doilea studiu (Răzvan Roșu, *Pelaghia Roșu și bătălia de la Fântânele din 1849 în tradiția orală a crângurilor din Mărișel și Măguri* – p. 373-386) aduce în atenție imaginea de eroină a Pelaghiei Roșu și importanța pe care au dobândit-o femeile în efortul armat al românilor transilvăneni de a se emancipa și a căpăta drepturile și libertățile aferente propriei identități. Textul care-i urmează (Avram Iancu și *Țara Moșilor*, p. 387-395), semnat de Mirela Mocan, evidențiază locul preeminent al liderului pașoptist în Panteonul național al eroilor care au construit România modernă. Mai departe, textul intitulat *Avram Iancu în memoria zonei Brad* (p. 397-416), întocmit de Livia Coroi, semnalează modul de cinstire a liderului moșilor, desfășurat de-a lungul anilor în localitățile Țebea, Baia de Criș și Brad, prin diverse acțiuni comemorative desfășurate anual, mai ales la Țebea, unde se află mormântul său, sub gorunul lui Horea. La aspecte asemănătoare se referă contribuția *Fapte de cinstire a eroului moșilor, Avram Iancu, în Valea Jiului*, scrisă de Mircea Baron și Ovidiu Rixopol (p. 417-434). Ultimul studiu din această secțiune (Nicolae Sabău, *Coriolan Petranu 1893-1945, referent al proiectelor unor monumente de for public din România interbelică* – p. 435-449) se înscrie în același registru, analizând activitatea criticului și istoricului de artă menționat în titlu, cu referire specială la participarea sa în cadrul concursului de licitație pentru statuia ecvestră a lui Avram Iancu (depusă în Cluj între 1924-1930) și transferată la Câmpeni după 1940.

Secțiunea a șasea (*Eroul și națiunea*) examinează relațiile pe care Avram Iancu le-a avut cu diverse autorități, laice sau ecleziastice, în calitatea sa de conducător al moșilor. Astfel, primul studiu, din calupul de patru care formează secțiunea (Iosif Marin Balog, *Aspecte privind disputa seculară a moșilor cu fiscul imperial pentru păduri 1746-1880* – p. 451-474) discută relațiile dintre moși și autorități pe fondul discrepanței apărute între creșterea demografică accelerată din perioada anterevoluționară și măsurile punitive – din punct de vedere economic – la care erau supuși românii. Mai departe, Loránd L. Mádl (în textul *Avram Iancu și mișcarea națională sub observația autorităților polițienești austriece*, p. 475-494) se concentrează asupra atitudinii monarhiei habsburgice față de acțiunile celor pe care-i considera capii revoluției pașoptiste, având grijă să-i supravegheze cu atenție, astfel încât orice întrunire politică ajunsesă să fie interzisă în deceniul așa-numit *neoabsolutist* (1849-1860). Următoarele două contribuții științifice (Mircea-Gheorghe Abrudan, *Andrei Șaguna și Avram Iancu între colaborare și confruntare: delegațiile naționale la Viena din 1849-1851 și Sinodul Eparhial din martie 1850* – p. 495-512; Marius Eppel, *Politică și diplomatie ecleziastică în timpul episcopului ortodox de la Arad Gherasim Raț 1848-1850* – p. 513-524) studiază raporturile „Craiului Munților” cu autoritatea bisericească ortodoxă din regiune.

A șaptea secțiune (*Eroul la primul centenar*) atrage atenția asupra momentelor festive de mare complexitate ocazionate de Centenarul nașterii „Craiului Munților” (1924) și semicentenarul decesului acestuia (1922). Astfel, primul text (Veronica Turcuș și Șerban Turcuș, *Momentul centenar Avram Iancu și tentația monografică* – p. 527-556) se referă la realizările istoriografiei din epocă. Al doilea text privește serbările desfășurate, în prezența Casei Regale și a celor mai importanți oameni politici din perioadă, în Munții Apuseni la sfârșitul verii și începutul toamnei lui 1924 (Ion Cârja, *Avram Iancu la primul Centenar: serbările din Munții Apuseni 30 august-2 septembrie 1924* – p. 557-565); iar, ultima contribuție (Lucian Turcu, *Din culisele sărbătorii primului Centenar al nașterii lui Avram Iancu* – p. 567-580) surprinde culisele organizării acestor serbări. Secțiunea a opta (*Eroul*

ca subiect al educației școlare) propune, ca și cea anterioară, tot un grupaj de trei studii, referitoare, de această dată, la receptarea vieții, activității și relevanței lui Avram Iancu prin intermediul manualelor școlare din decursul istoriei învățământului românesc postpașoptist. Astfel, primul articol (Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan și Florin Popescu, *Avram Iancu în dicționare, enciclopedii, programe școlare și manuale din Vechiul Regat până la Unire* – p. 583-596) arată că, în programa școlară din România, viața și faptele pașoptiștilor transilvăneni se studiau cu titlu de obligativitate. Al doilea text (Silvia Corlăteanu-Granciuc, *Revoluția de la 1848 și personalitatea lui Avram Iancu în manualele de istorie din Republica Moldova* – p. 597-608) observă dinamica manualelor școlare din Basarabia de după obținerea independenței, generată de disoluția URSS (1991), precum și schimbarea firească de paradigmă care a intervenit în abordarea subiectelor de istorie națională în manualele din stânga Prutului. Ultimul text (Felicja Galiceanu, *Evocarea personalităților istorice prin manualele de istorie actuale. Studiu de caz: Avram Iancu* – p. 609-624) propune o abordare comparativă a modului în care erau redactate subiectele referitoare la revoluția pașoptistă în perioada național-socialismului antedecembrist și modul cum sunt ele prezente în suporturile educaționale actuale, cu accent, evident, pe Avram Iancu.

În final, ultima secțiune (*Contemporaneitatea eroului: personalități și evenimente*) este cea mai diversă sub raportul tematicii abordate de studiile ce o compun. Astfel, Gheorghe E. Cojocaru prezintă, în studiul său intitulat *O privire asupra Basarabiei în anul proclamațiilor de la Blaj (1848)* – p. 627-638, modul în care ecourile anului 1848 în Principatele Române, în Bucovina și Transilvania, au răsunat în Basarabia sub forma unor inițiative culturale locale, cum ar fi cea privind înființarea unui ziar cu titlul sugestiv, *Românul*. Apoi, Cosmin Mihuiț, în textul *Gazeta de Transilvania and the National Movement from the Romanian Principalities (1838-1848)* – p. 639-650 surprinde legăturile dintre discursul politic moldo-valah, care a câștigat un teren mai fertil pentru manifestare odată cu adoptarea Regulamentelor Organice și discursul jurnalistic, paradoxal, poate, mai liber în expresiile sale găsite în paginile celebrei reviste din Brașov (*Gazeta de Transilvania* și suplimentul său cultural *Foaie pentru minte, inimă și literatură*), în comparație cu cenzura sufocantă din Principate. Mai departe, Raluca Tomi discută, în articolul său *Revoluția de la 1848-1849 din Țările Române în viziunea consulilor italieni* – p. 651-670, modul de percepție al diplomației italiene în raport cu evenimentele revoluționare din Principatele nord-dunărene. Analiza este fundamentată pe rapoartele consulilor Francesco Mathieu (din partea Sardiniei-Piemontului) și Pasquale Lamberti (reprezentantul Regatului Celor Două Sicilii). Penultima contribuție (Eugen-Tudor Selifos, *Armata rusă în Principatele Române (1848-1849): ecouri în presa franceză* – p. 671-685) survolează un număr de ziare din Hexagon, care acordă spații în paginile lor evenimentelor care au dus la ocuparea Principatelor de către trupele țariste. Periodice precum *Journal des débats politiques et littéraires*, *Le Siècle*, *La Presse* au considerat intrarea armatei ruse ca un abuz din partea puterii protectoare, în timp ce publicația *L'Assemblée nationale* s-a plasat la polul opus. Ultimul studiu din lucrarea *Avram Iancu – un om între oameni...*, aparținând istoricului Mircea-Cristian Ghenghea (intitulat *Simion Bărnuțiu și spiritul pașoptist în presa românească: evocări și imagini interbelice* – p. 687-705) încearcă o reevaluare a imaginii pe care au construit-o publiciștii interbelici pentru ideologul revoluției pașoptiste, preotul greco-catolic Simion Bărnuțiu. Bazându-se pe publicații ale anilor respectivi (precum *Universul*, *Patria*, *Dreptatea* sau *Neamul Românesc*) și abordându-le critic, Mircea Ghenghea prezintă principalele componente ale imaginii unui Simion Bărnuțiu idealizat, în cadrele social-politice oferite de realitatea înfăptuită la 1918, aceea a unei Româniî întregite.

În concluzie, putem spune la finalul acestei prezentări că volumul omagial al bicentenarului nașterii lui Avram Iancu este o inițiativă editorială binevenită pentru istoriografia problemei. Foarte întinsă și bine documentată, lucrarea oferă cititorilor perspective variate, dar și necesare, după părerea noastră, pentru înțelegerea mai nuanțată, dincolo de orice partizanat ideologic, a personalității liderului mișcării, fără îndoială figură marcantă a istoriei secolului al XIX-lea, o perioadă fundamentală a devenirii României moderne. Avram Iancu nu poate fi extras din acest proces și analizat izolat, ci doar mai bine înțeles – cu luminile și umbrele inerente – în cadrele contextului istoric foarte complex pe care viața sa l-a traversat.

Constantin Ciobanu*

Pierre-Antoine Dessaux: *Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française*, Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2023, 308 p.

Pierre-Antoine Dessaux este conferențiar la Facultatea de Istorie a Universității din Tours, în cadrul căreia coordonează programul de master *Histoire et Cultures de l'Alimentation*. Cercetările sale s-au concentrat în special asupra istoriei comerțului în secolul al 20-lea, precum și a istoriei alimentației în aceeași perioadă. Cartea pe care o recenzăm, *Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française*, se plasează la intersecția acestor două domenii și analizează evoluția pe care a avut-o în Franța sectorul pastelor produse prin metode manufacturiere, apoi industriale. Cercetarea pornește din secolul al XVII-lea, când acest tip de produs începe să se răspândească în Franța, dar cea mai mare parte a lucrării este dedicată secolelor XIX și XX.

Apă și făină, eventual sare și ouă: din punctul de vedere al compoziției, pastele sunt unul dintre cele mai simple alimente produse industrial. În contrapondere, istoria acestui sector economic este una neașteptat de complexă, marcată de transformări radicale la fiecare câteva decenii. Cercetarea lui Pierre-Antoine Dessaux pune în evidență multitudinea de factori care au avut impact asupra acestui domeniu de activitate, de la schimbările gustului și obiceiurilor alimentare ale consumatorilor la concurența exercitată de firmele italiene, de la inovații tehnologice la reconfigurarea pieței materiilor prime, de la intervenția autorităților publice la apariția marilor lanțuri de magazine. Acești factori și mulți alții nu sunt constanți, ci au propria lor dinamică, nu acționează separat, ci se influențează și condiționează reciproc, rezultând un mediu economic în continuă transformare. În aceste condiții adaptarea este adesea dificilă și, în mai puțin de două secole, actorii principali – fie că vorbim de firme sau de patroni – cunosc cel puțin patru generații distincte, marcate de structuri diferite ale firmelor respective, de o altă concentrare geografică în interiorul Franței, de relații radical transformate atât cu furnizorii de materii prime, cât și cu comercianții care asigură că pastele ajung la consumatori.

Pierre-Antoine Dessaux investighează doar sectorul denumit în franceză „pâtes sèches” (traducere evidentă a termenului italian „pasta secca”), deoarece acesta se industrializează treptat, începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea. În română, termenul „paste uscate” este folosit în mediile de specialitate, dar nu a pătruns și în vorbirea curentă, spre deosebire de termenul opus, „paste proaspete” (din italianul „pasta fresca”). Astăzi, în industrie (cel puțin în Franța), aceste două categorii sunt separate prin nivelul de

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; constantinciobanu01@yahoo.com.

umiditate: pastele uscate conțin sub 12% apă, cele proaspete peste 12%. Istoric însă, distincția dintre cele două categorii era dată de capacitatea de a fi păstrate pe termen lung. Pastele uscate (spaghete, macaroane, fidea, etc.), datorită conținutului scăzut de apă și metodelor de preparare, puteau fi păstrate luni sau chiar ani, în timp ce pastele proaspete trebuiau consumate în zilele următoare confecționării. Această diferență a fost esențială, deoarece regimul de conservare diferit a făcut ca doar pastele uscate să poată suporta transportul la distanță și vânzarea către clienți situați departe de locul de producție – ceea ce implica evident timp pentru transport și capacitatea comercianților de a stoca un timp produsul în magazin. În consecință, în secolul al XIX-lea și în cea mai mare parte a secolului următor, doar pastele uscate s-au pretat producției industriale, concentrate în fabrici ale căror produse se vindeau în spații geografice largi. Abia în ultimele decenii generalizarea unui lanț frigotehnic care începe în fabrică și se termină în frigiderul personal (trecând prin depozite specializate, prin vagoane și camioane frigorifice și prin binecunoscutele rafturi frigorifice din magazine), a permis ca și pastele proaspete să fie produse prin metode industriale.

Demersul principal este unul de istorie economică. Principalii producători francezi de paste sunt bineînțelese prezenți în carte, însă aceasta nu se transformă într-o colecție de monografii. Perspectiva adoptată este cea a analizei sectoriale, accentul este pus pe evoluția întregului domeniu, ceea ce îi permite autorului să scoată în evidență transformările pe termen mediu și lung ale industriei pastelor. Pierre-Antoine Dessaux investighează rolul pe care îl joacă principalele firme producătoare de paste în aceste transformări, reliefând capacitatea acestora de a impune norme și reguli întregului sector și de a modifica astfel în favoarea lor condițiile de piață din sectorul pastelor.

Tot perspectiva sectorială facilitează analiza relației dintre industria producătoare de paste și principalii actori economici și politici cu care interacționează. Consumatorul este primul studiat, și Dessaux demonstrează că, contrar așteptărilor, rolul său nu a fost cel mai important în evoluția industriei pastelor. Relația fabricanților cu consumatorii a fost mai tot timpul intermediată de alți agenți economici. În secolul al XIX-lea, marfa este livrată angrosistului, care la rândul lui distribuie pastele băcanului de cartier. Fabricanții de paste au încercat să ajungă la consumator sau măcar să scurteze lanțul distribuției. Lucrarea evidențiază demersurile pe care aceștia le fac încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, construindu-și propriile sisteme de distribuție care colaborează direct cu magazinele de cartier, și eforturile fabricanților de a fideliza micii comercianți în favoarea propriei mărci. În anii 1920, fabricanții investesc masiv în publicitate, care devine pentru unele firme cea mai importantă cheltuială, în încercarea de a ajunge direct la consumator. Cu toate acestea, relațiile cu sectorul comercial, adesea tensionate, au rămas mereu extrem de importante. După 1950-1960, fabricanții de paste trebuie să negocieze cu marile lanțuri de magazine, a căror putere economică și implantare în piață le plasează într-o poziție incontestabilă, ce le permite să dicteze condițiile.

Fiind vorba de Franța, analiza influențelor și constrângerilor impuse de puterea publică nu putea lipsi. Statul devine un actor interesat de acest domeniu abia în timpul penuriei alimentare generate de Primul Război Mondial. Dessaux demonstrează că războiul este o perioadă importantă în dezvoltarea industriei pastelor, deoarece acest sector industrial producea un aliment esențial, nutritiv, ușor de conservat și care putea fi fabricat eficient pe scară largă. Autoritățile încurajează consumul de paste, stabilind alocații pe cap de locuitor mai mari decât media consumului antebelic, și nu restricționează accesul fabricanților la materii prime (cum se întâmplă în multe alte sectoare industriale). Însă rolul statului devine foarte important în anii 1940-1980. Al Doilea Război Mondial duce la

raționalizarea consumului și producției, la un dirijism accentuat al economiei și inevitabil la controlul prețurilor. Însă după 1945 statul nu renunță decât foarte lent la prerogativele pe care și le-a asumat în timpul conflictului, păstrând pentru mulți ani cote maxime de piață impuse producătorilor. Prețul pastelor este liberalizat abia în anii 1980, la aproape patru decenii de la încheierea războiului!

O contribuție importantă a lucrării este reprezentată de cercetarea raporturilor dintre industria pastelor și furnizorii de materie primă: morarii. Departe de a fi o simplă acțiune de vânzare-cumpărare, obținerea făinii necesare a implicat numeroase aspecte. Tipul și calitatea făinii au jucat un rol cheie. Orientarea producătorilor francezi spre grâu dur de calitate superioară (adus din Africa de nord și, până la 1914, și din sudul Rusiei) a fost un factor esențial în calitatea pastelor, ajutându-i să domine în secolul al XIX-lea piața internațională a pastelor de lux. În prima jumătate a acestui secol, fabricanții de paste au preferat să dețină propriile mori, dar transformările tehnologice de la mijlocul secolului încheie această perioadă. Noile mori cu aburi reprezintă investiții importante, iar pentru a fi rentabile ele trebuie să aibă o mare capacitate de producție, ce depășește cu mult consumul unui fabricant de paste din epocă. Sectorul morăritului se concentrează puternic, iar diferențele tehnologice necesare pentru a măcina grâu dur, în forma cerută pentru paste, duc la crearea unui sector specializat în cadrul morăritului, dominat de câteva mari firme din Marsilia. Deoarece fabricanții de paste reprezentau principalii clienți, acești morari leagă relații strânse cu ei, inclusiv furnizându-le pe credit marfă care ajunge să reprezinte echivalentul a luni de producție. Lucrarea lui Pierre-Antoine Dessaux relevă rolul jucat de evenimente internaționale (instaurarea comunismului în Rusia, decolonizarea, războaiele mondiale, etc.) în reconfigurarea, uneori brutală, a lanțurilor de aprovizionare.

Cu excepția primului capitol, dedicat consumatorului și fenomenului lent al pătrunderii pastelor în alimentația francezilor, restul lucrării este structurat cronologic, ceea ce are avantajul de a scoate în evidență caracteristicile cele mai importante ale fiecărei epoci. Poate chiar mai important, devine evident prețul succesului: comportamente care au sens, care asigură reușita afacerii într-un anumit context, au fost transformate în practici economice, în reguli nescrise, interiorizate de industriași. Însă mediul economic în care operează fabricanții de paste este rareori stabil mai mult de câteva decenii. Practicile economice curente, validate de experiența trecutului, devin contraproductive și se impun noi demersuri, dar majoritatea industriașilor continuă să rămână atașați de comportamente și acțiuni care au fost demonstrate în trecut ca viabile. Nu sunt fenomene limitate doar la industria alimentară, dar în anii postbelici sectorul pastelor oferă un exemplu aproape perfect. Imobilismul principalilor fabricanți, refugiul în acțiunile și practicile percepute ca sigure, deoarece au servit cu succes în trecut, permit unei companii nou înființate să facă erupție și într-un sfert de secol să devină actorul principal pe piața franceză a pastelor.

Cazul companiei Panzani este edificator. Fabricanții interbelici au refuzat să-și vândă paste prin intermediul supermarketurilor și al marilor lanțuri de magazine, temându-se că vor deveni dependenți de aceștia, și au preferat să construiască ample și costisitoare rețele de distribuție în colaborare cu micii comercianți de cartier. Lipsiți de mijloace și în special de capital, micii comercianți erau incapabili să pună condiții producătorilor de paste, dimpotrivă erau susținuți de aceștia și beneficiau de marfă pe credit, adesea pentru perioade lungi de timp. Firma Panzani, înființată de la zero, cu mijloace modeste, în timpul războiului, realizează în anii 1950 că nu are puterea economică de a construi o rețea de distribuție ca a marilor firme, și în consecință vede în lanțurile de supermarket-uri singura șansă de a-și crește afacerea, chiar dacă aceasta presupune acceptarea unui raport de forțe care o pune în într-o postură de dependență față de acestea.

Acest pariu aparent riscant s-a dovedit câștigător, deoarece treptat, în anii 1950-1980, lanțurile de supermarketuri ajung să domine sectorul comercializării alimentelor pe piața franceză, și firmele prezente pe rafturile lor sunt singurele care pot vinde cantitățile mari de produse și astfel să atingă eficiența producției de masă.

Lucrarea are și unele limite. Practicile economice, deciziile comerciale, stau în centrul analizei lui Pierre-Antoine Dessaux, ceea ce lasă uneori în umbră alte aspecte. De exemplu, problemele tehnologice sunt mai sumar și inegal studiate. Autoul pare să fi fost mai interesat de tehnologiile de secol XVIII-XIX, care sunt mai amplu expuse și impactul lor analizat, în timp ce numeroasele evoluții tehnologice ale secolului XX sunt rareori menționate, iar impactul lor considerabil este în cea mai mare parte ignorat.

Pentru istoricii veniți din alte domenii decât cel al istoriei economice, lucrarea poate fi uneori dificil de urmărit, datorită termenilor și expresiilor tehnice, preluate din zona economică, în special comercială și de marketing. Este lăudabil efortul autorului, care stăpânește foarte bine terminologia domeniului pe care îl analizează. Utilizarea termenilor de specialitate aduce mai multă precizie și claritate textului. Pe de altă parte, având în vedere că mulți dintre cititori nu sunt familiari cu acești termeni, ar fi fost de un real ajutor explicarea lor la prima folosire, eventual acompaniată de un mic glosar la sfârșitul textului. Cartea abundă în informații, din păcate nu întotdeauna însoțite de note, ceea ce îi limitează utilitatea tocmai pentru cei interesați de acest domeniu. Impresia noastră este că în special informațiile preluate din surse nu au fost întotdeauna însoțite de citări.

Cercetarea lui Pierre-Antoine Dessaux are la bază o cantitate și o diversitate impresionantă de surse. Evident, arhivele fabricanților de paste joacă un rol important, ele sunt completate de acte notariale și arhive personale, de o mare varietate de fonduri emise de diverse autorități naționale și locale, de arhive ale instituțiilor de credit, ale lanțurilor comerciale etc. O mențiune specială merită interviurile realizate de autor între 1996 și 2003, care i-au permis să aibă acces la informații inedite legate de traiectoria mărcii Panzani. Mai important, interviurile i-au oferit perspective multiple, de la viziunea fondatorului și multă vreme directorului companiei, Jean Panzani, până la simpli lucrători.

Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française este o impresionantă sinteză a unui domeniu foarte complex și dinamic al industriei alimentare din Franța ultimului sfert de mileniu. Utilizând variate metode de cercetare, explorând numeroase și diverse surse, Pierre-Antoine Dessaux reușește să ofere o analiză convingătoare a acestui sector economic. Cercetarea istoricului francez ar trebui să fie un prilej pentru a reevalua prioritățile istoriografice referitoare la istoria economiei românești. Studiile realizate până acum s-au concentrat în mod tradițional asupra unor sectoare spectaculoase, precum petrolul sau industria aeronautică. Demonstrând importanța sectorului pastelor, Dessaux subliniază implicit poziția pe care o are industria alimentară într-una din cele mai puternic industrializate țări din ultimele două secole. Cu atât mai mult în cazul românesc ar trebui deschise șantiere de cercetare în istoria industriei alimentare, în multe privințe cea mai importantă de la noi înainte de 1945.

Simion Câlția*

* Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea București, România; simioncaltia@hotmail.com.

Carmen-Sorina Rîjnoveanu (coord.), *The wars of independence, diplomacy and society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878. Războaiele de independență, diplomație și societate. Noi perspective și abordări privind Marea Criză Orientală 1875-1878*, București, Editura Militară, 2023, 284 p.

Acest volum reprezintă rezultatul firesc al conferinței internaționale, cu același titlu, desfășurată în perioada 9-10 mai 2022, la București, și organizată cu ocazia aniversării a 145 de ani de la proclamarea independenței României. Lucrarea este coordonată de Carmen-Sorina Rîjnoveanu, actualmente directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, cu o bogată activitate de cercetare. Menționăm doar câteva realizări științifice ale sale: co-editor la mai multe lucrări, dintre care amintim: *Future of NATO. Readings and Documents Collection*, Bucharest, Institute for Political Studies of Defence and Military History, 2002, sau *The Wars of Independence, Diplomacy and Society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878*, Bucharest, Editura Militară, 2023. De asemenea, a publicat numeroase articole care tratează problemele globale internaționale din perioada contemporană: *The attacks of September 11. Consequences on North-Atlantic Alliance's Development*, „Review of Military History”, 2002; *Military History and Collective Identity*, in A. Sookermany (ed.), *Handbook of Military Science*, Springer, 2023.

Reunind comunicările unor istorici și cercetători din România, dar și din afara țării, volumul cuprinde, pe lângă o notă asupra ediției și o prefață, articole în limba română și engleză referitoare la independența României, dar și din perioada crizei orientale din 1875-1878. De asemenea, volumul conține un indice de nume, iar la finalul acestuia sunt incluse fotografiile din cadrul lucrărilor conferinței. În nota asupra ediției, Carmen-Sorina Rîjnoveanu a subliniat motivele inițierii conferinței internaționale, importanța readucerii în prim plan a unui eveniment cu o semnificație primordială pentru statul român, obiectivele conferinței, principalii actori ai crizei orientale și dimensiunile geopolitice din perioada 1875-1878. Este deosebit de interesantă atitudinea coordonatoarei, care a susținut că, deși Rusia a avut un rol activ în contextul general al obținerii independenței, meritele pentru acest act revin în exclusivitate armatei române și eforturilor depuse de guvernul de la București. Pe de o parte, afirmația este justificată, întrucât Imperiul Rus nu a întreprins acțiuni directe în sprijinul proclamării independenței României. Pe de altă parte, nu poate fi ignorat faptul că evoluțiile internaționale din acea perioadă, acțiunile guvernului de la Petersburg, precum și pierderile suferite de armata rusă au creat un cadru favorabil pentru statul român, care a putut astfel să-și afirme suveranitatea. În contextul aniversării a 145 de ani de la proclamarea independenței, accentuarea contribuției armatei române este nu doar firească, ci și necesară, întrucât evidențiază rolul activ și determinant jucat de aceasta în consolidarea statutului României ca stat independent.

Criza orientală din anii 1875-1878 a reprezentat un fenomen complex, accentuat de aspecte interconectate: situația internă a Imperiului Otoman, politica statelor balcanice și interesele Marilor Puteri. Analiza unui astfel de fenomen a reprezentat dintotdeauna o provocare majoră pentru istorici, întrucât fiecare istoriografie oferă perspective distincte asupra evenimentelor care au marcat criza orientală, viziuni adesea influențate de interesele Marilor Puteri. Totodată, existența unor colecții bogate de documente permite o scriere istorică dinamică, în continuă dezvoltare, care aduce constant elemente de noutate. Textele abordează o paletă largă de subiecte referitoare la criza orientală și războiul ruso-otoman din 1877-1878, conflict care a facilitat îndeplinirea celui mai important deziderat al României: obținerea independenței. Originalitatea temelor abordate sporește interesul

pentru trecutul regiunii balcanice, ale cărei consecințe istorice continuă să fie vizibile și în prezent. Interesul pentru această etapă majoră a crizei orientale rămâne constant, întrucât a reprezentat un moment esențial pentru statele creștine care și-au câștigat independența față de Imperiul Otoman, dar și pentru celelalte state, care fie că nu au obținut independența (de exemplu Bulgaria), fie că au aparținut grupului Marilor Puteri (Franța, Italia, Marea Britanie, Germania), dar toate au fost influențate de transformările semnificative ale epocii.

Primul articol, semnat de Holger Afflerbach, investighează comparativ modul în care Marile Puteri au gestionat crizele din timpul problemei Orientului Apropiat (1875-1880), punând accent pe agendele umanitare și pe reacțiile opiniei publice. Articolul analizează în mod riguros toate componentele crizei orientale, subliniind reacțiile publicului britanic față de acțiunile Imperiului Otoman în Balcani. În acest context, au fost evidențiate divergențele interne din societatea britanică apărute în timpul comiterii masacrelor din Bulgaria. Aspectele readuse în prim-plan de autor subliniază faptul că, deși Marea Britanie era un susținător constant al Imperiului Otoman, nu toți membrii societății engleze erau de acord cu politica adoptată de guvernul de la Londra. Următorul articol, redactat de Christian Ortner, analizează rolul monarhiei habsburgice într-o perioadă marcată de o criză internațională. Prezența unui articol dedicat rolului Austro-Ungariei în contextul crizei orientale contribuie la o înțelegere mai profundă a modului în care a evoluat acest fenomen. Dubla Monarhie deținea un rol esențial, aflându-se în centrul evenimentelor, prin implicarea în negocieri secrete cu Rusia, urmărirea unor interese ascunse și menținerea unui raport strategic cu Germania. Fără îndoială, influența sa a fost determinantă în configurarea dinamicii crizei.

Un rol deosebit în economia volumului este acordat impactului italian în contextul problemei orientale. Trei articole – scrise de Emanuele di Muro, Emilio Tirone și Mihai Dobre – sunt dedicate aportului pe care l-a avut Italia. Inițial, s-au conturat aspecte importante despre chestiunea Dobrogei în rapoartele militare italiene. De asemenea, a fost punctată activitatea militarilor din Italia în timpul crizei orientale și interferențele româno-italiene în perioada războiului ruso-otoman din 1877-1878. Toate aceste articole aduc elemente de noutate în istoriografia românească referitoare la un stat care, pe de o parte, a fost implicat în criza orientală, iar pe de alta, a adoptat în comparație cu alte Mari Puteri o poziție relativ neutră. În mod constant, studiile subliniază faptul că Italia a început să joace un rol tot mai important în echilibrul diplomatic european, în special după realizarea unificării sale statale. În volum regăsim și două articole – redactate de Dalibor Denda și Miljan Milkic – în care este evidențiată importanța Serbiei în cadrul dinamicii regionale și în contextul mai larg al crizei orientale. Primul articol surprinde aportul armatei sârbe în timpul războiului, iar celălalt oferă detalii despre afirmarea statului sârb pe scena internațională.

Pe lângă cele enunțate mai sus, în volum regăsim analizată și contribuția lui Otto von Bismarck în timpul Congresului de la Berlin. Heiner Bröckerman surprinde faptul că scopul principal al cancelarului german a fost reducerea influenței ruse în Balcani. Germania ocupa un loc aparte în contextul crizei orientale, motiv pentru care analiza implicării sale în acest fenomen devine esențială în orice demers de înțelegere și interpretare a evenimentelor.

Articolul semnat de Mihail Simov este consacrat Rusiei, stat care a avut un rol determinant în intensificarea crizei orientale. Studiul se remarcă prin relevanța sa, evidențiind implicarea unei Mari Puteri într-un context geopolitic dificil. În timpul crizei orientale, Rusia a avut un rol esențial, motiv pentru care numeroase cercetări istorice se concentrează asupra acestui stat. Autorul articolului susține că evenimentele din 1875-1878

au fost anticipate de Rusia, care se pregătea din timp pentru o intervenție în chestiunile orientale ale Imperiului Otoman. Deși Rusia urmărea să-și reafirme influența în Balcani, ca reacție la umilințele suferite prin Tratatul de la Paris din 1856, inițiativa conflictului nu i-a aparținut. Aceasta a fost declanșată de revoltele populației creștine din Imperiul Otoman. Astfel, deși ipoteza unei intervenții premeditate este plauzibilă, fără izbucnirea mișcărilor insurgente, Rusia ar fi amânat acțiunea militară până la un moment mai favorabil.

Deși toate articolele abordează aceeași tematică generală, se poate observa o diversitate remarcabilă de subiecte, variind de la analiza confruntărilor militare propriu-zise până la reflecții de ordin istoriografic. Este important de subliniat că unele contribuții adoptă o abordare analitică, punând accent pe interpretarea evenimentelor în context regional și internațional, în timp ce altele se disting printr-o perspectivă preponderent militară, axată pe strategiile de luptă, structurile armatei sau deciziile tactice ale epocii. Toate articolele au contribuit la completarea tabloului crizei orientale, unele adoptând o abordare regională, concentrată asupra Serbiei, Bulgariei sau României, în timp ce altele au realizat analize mai generale, evidențiind dinamica complexă a relațiilor internaționale din perioada respectivă. Utilitatea volumului este una dublă, deoarece nu se adresează numai cunoscătorilor din medicul academic, ci și publicului larg interesat de istoria națională și internațională.

Maria Cerniș*

Relații politice și militare româno-otomane-turce 1878-1989: documente, volumul I, 1878-1938 = *Romanian-Ottoman-Turkish Political and Military Relations 1878-1989: documents*, volume I, 1878-1938, coord. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, responsabil de vol. Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2023, 559 p.

Volumul de față cuprinde documente menite să evidențieze relațiile politice și militare româno-otomane-turce din perioada 1878–1938, fiind selectate din mai multe fonduri ale Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Arhivelor Militare Naționale Române (AMNR), Arhivelor Naționale Istorice Centrale (ANIC) și Arhivei Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (ACNSAS). Acestora li se adaugă manuscrise păstrate la Biblioteca Academiei Române (BAR), precum și articole de presă din ziarele românești „Adevărul” și „Universul”.

Lucrarea este structurată în mai multe părți: un studiu introductiv, semnat de coordonatoarea volumului, o notă asupra ediției, semnată de editor, lista abrevierilor și lista documentelor. Volumul este alcătuit din trei capitole, organizate cronologic și delimitate de evenimente definitorii pentru evoluția relațiilor dintre cele două state, fiind completat de o cronologie, bibliografie și indice de nume. Elementele narative sunt însoțite de versiuni în limba engleză, în mod similar titlului volumului.

Studiul introductiv, semnat de coordonatoarea volumului, Carmen-Sorina Rîjnoveanu, argumentează necesitatea publicării unor lucrări de acest tip, menționând totodată continuarea seriei printr-un volum dedicat relațiilor bilaterale din perioada celui de-Al Doilea Război Mondial și a Războiului Rece. Autoarea oferă o prezentare succintă a relațiilor dintre cele două părți înainte de obținerea independenței României, continuând cu evoluția acestora în perioada acoperită de documentele selectate în prezentul volum

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; cermaria290@gmail.com.

(1878-1938). Sunt evidențiate importanța statelor balcanice în cadrul relațiilor bilaterale dintre România și Imperiul Otoman, precum și propunerile de alianță formulate de guvernul de la Constantinopol către București, menite să asigure controlul asupra regiunii europene a imperiului. Războaiele balcanice și Primul Război Mondial, alături de tratatele de pace care le-au urmat, sunt analizate din perspectiva efectelor produse asupra relațiilor dintre cele două state. O atenție sporită este acordată relațiilor româno-turce și evoluției acestora până în anul 1938, în contextul constituirii Republicii Turcia și al definirii poziției sale în politica externă regională, precum și al eforturilor României de a-și consolida noul statut internațional după Marele Război. Deși Imperiul Otoman a dispărut, iar Republica Turcia a apărut pe scena internațională în 1923, un element a rămas constant în interesul României: chestiunea strămtorilor, care continuă să ocupe un loc central încă din momentul obținerii independenței.

Fiecare dintre capitole – *Relațiile româno-otomane după recunoașterea independenței României 1878-1911, De la Imperiul Otoman la Republica Turcia. Relații bilaterale între continuitate și schimbare 1912-1923 și O alianță pentru pacea Balcanilor 1924-1938* – debutează cu o scurtă introducere menită să ofere contextul istoric necesar înțelegerii documentelor selectate. Aceste părți introductive subliniază atât situația din regiunea balcanică, cât și evoluțiile interne ale celor două părți implicate, precum și cadrul general al relațiilor bilaterale.

Documentele incluse în volum sunt de o mare varietate, fiecare fiind însoțit de o descriere în limbile română și engleză. Acestea cuprind rapoarte ale miniștrilor plenipotențari români de la Constantinopol, respectiv Ankara, precum și ale altor reprezentanți ai legațiilor române din Imperiul Otoman și, ulterior, din Republica Turcia, alături de telegrame primite de aceștia de la București, în special de la ministrul român al Afacerilor Străine, dar și de la Constantinopol, respectiv de la ministrul otoman al Afacerilor Străine. Volumul include, de asemenea, convenții și tratate încheiate între cele două state, articole de presă referitoare la relațiile bilaterale – spre exemplu, prin includerea opiniilor unor oameni politici otomani –, rapoarte ale atașatilor militari români acreditați în capitala Imperiului Otoman și, ulterior, în Republica Turcia, precum și documente ale misiunii militare române de la sfârșitul Primului Război Mondial, referitoare la situația prizonierilor români. Acestora li se adaugă buletinele de informare ale Ministerului Afacerilor Străine, Direcția Politici Orientale, Secția Balcanică.

Majoritatea documentelor reflectă activitatea legației României de la Constantinopol și, ulterior, de la Ankara, desfășurată sub conducerea mai multor miniștri plenipotențari: Dumitru Brătianu, Petre P. Mavrogheni, Gheorghe M. Ghica, Ion Bălăceanu, Mihail Mitilineu, Trandafir Djuvara, Alexandru I. Ghica, Alexandru Em. Lahovari, Ioan Papiniu, Nicolae Mișu și Constantin G. Manu, în perioada Imperiului Otoman, respectiv Gheorghe Filality, Ion P. Carp, Edmond Ciuntu, Eugen Filotti și Alexandru Télémaque, în perioada Republicii Turcia. Ultimul document inclus în volum face trimitere la ridicarea la rang de ambasadă a Legației României de la Ankara, în timp ce, la București, Legația Turciei beneficia de același statut.

Conținutul documentelor evidențiază diferitele momente de fluctuație în relațiile româno-otomano-turce. Spre exemplu, sunt prezentate eforturile Porții Otomane de a atrage Vechiul Regat într-o alianță militară. În vederea menținerii stabilității în teritoriile sale europene, Imperiul Otoman a optat pentru o apropiere de București, în condițiile în care România nu formula pretenții teritoriale, interesul său concentrându-se asupra „chestiunii aromâne” și a situației strămtorilor. Astfel, tema alianței este reflectată în mai multe documente incluse în primul capitol: articole de presă care subliniază avantajele unei

asemenea alianțe la nivel regional (p. 235-237; p. 241-243; p. 249-250), precum și rapoartele președintelui Consiliului de Miniștri, Dimitrie A. Sturdza, adresate regelui Carol I, în care este menționat interesul otoman pentru încheierea unei alianțe (p. 195-196; p. 200-211). Acestea sunt completate de un fragment din memoriile ministrului plenipotențiar de la Constantinopol, Trandafir Djuvara (p. 214-216). Ansamblul acestor documente permite evidențierea importanței relațiilor bilaterale dintre cele două state în perioada premergătoare războaielor balcanice, oferind argumente formulate de ambele părți în favoarea menținerii dialogului diplomatic.

Volumul reprezintă o lucrare esențială pentru orice cercetător interesat de aprofundarea relațiilor dintre România și Imperiul Otoman, respectiv Republica Turcia. Documentele prezentate oferă o perspectivă valoroasă asupra schimburilor diplomatice dintre cele două state în momente-cheie ale proceselor lor istorice de transformare. În unele cazuri, precum rapoartele lui Dimitrie A. Sturdza adresate regelui Carol I, pe lângă textul redactat în limba germană este pusă la dispoziție și traducerea în limba română, ceea ce constituie un avantaj al lucrării. Prezența cronologiei, a bibliografiei și a indicelui de nume reprezintă un alt atu semnificativ, facilitând atât identificarea rapidă a informațiilor, cât și continuarea cercetării dincolo de corpusul documentar selectat.

Andrei Grigoraș*

Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)*, Târgoviște, Cetatea de scaun, 2024, 281 p.

Volumul de față reconstituie imaginarul identitar al României din pragul celui de-al Doilea Război Mondial, prin analiza participării la Expoziția Universală de la New York. Lucrarea oferă două perspective asupra prezenței României la această Expoziție Universală, care a avut loc în anii 1939-1940. Cele două unghiuri de abordare se completează și stilizează în ansamblu cartea de față, alături de numeroasele ilustrații inserate. Pe de o parte, este expusă analiza istoricului Laurențiu Vlad, care înfățișează resorturile politice și diplomatice ale participării României, alături de semnificațiile simbolice specifice imaginarului identitar al epocii. Pe de altă parte, cercetătorul Eduard Andrei creionează o istorie a artei din jurul acestui eveniment, urmărind operele trimise de statul român, artiștii implicați, caracteristicile exponatelor românești etc. Laurențiu Vlad este profesor al Universității din București, cu preocupări de cercetare în domeniul istoriei ideilor politice, al istoriei mentalităților, imagologiei și imaginarului identitar național, precum și al diplomației culturale. Eduard Andrei este specialist în istoria artei, cercetător științific la Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu” al Academiei Române. Cartea este structurată în două părți, a câte cinci capitole fiecare. Prima parte, semnată de Laurențiu Vlad, urmărește dimensiunea istorică a participării României la Expoziția Universală de la New York, pentru ca a doua parte să fie dedicată dimensiunii artistice, cu autor Eduard Andrei. Capitolele constituie studii și cercetări cu un caracter distinct, dar care reușesc să ofere o imagine coerentă și de ansamblu asupra subiectului. Unele secvențe ale lucrării au fost publicate anterior de autori, dar în volumul de față, pe lângă proiectarea unei perspective integratoare, sunt cuprinse informații inedite și adăugiri consistente.

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; andrei.grigoras11@yahoo.com.

Inițiativa celor doi autori a avut la bază cercetarea documentelor de arhivă din fonduri ale Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe și Arhiva Muzeului Național de Artă. Desigur, lor li se adaugă presa vremii și numeroase surse editate, precum și o cercetare de teren întreprinsă în SUA de Eduard Andrei, care, plecând de la documente de arhivă, a luat urma unor opere de artă rămase în Statele Unite (p. 157-185). Din punct de vedere istoriografic, subiectul a fost puțin explorat, cunoscând totuși contribuții relevante, unele, e drept, tangențiale, consemnate de autori pe parcursul volumului, însă potențialul temei i-a îndemnat pe cei doi istorici să anunțe viitoare noutăți editoriale pe acest subiect (p. 7, p. 245). Conținutul volumului îmbină informația rezultată din cercetarea critică a diverselor documente inedite și editate, cu numeroase citate din diverse surse primare, unele expuse pe larg, fotografii și ilustrații, fie din arhive, fie realizate de autori. De asemenea, o serie de documente inedite au fost publicate în paginile acestei cărți (p. 33-46), remarcându-se, spre exemplu, corespondența dintre diplomatul Andrei Popovici și sociologul Dimitrie Gusti, însărcinați cu organizarea evenimentului (p. 77-85).

Semnificațiile Expozițiilor Universale au evoluat în secolele XIX-XX, de la reprezentarea identității pe coordonatele naționalismului romantic, de multe ori cu un caracter eclectic, spre conturarea „arhetipurilor naționale” din secolul XX, unde propaganda statelor avea un rol central (p. 10-11). Statul român a dat curs invitației de a participa la Expoziția de la New York din 1939-1940, iar organizarea a stat sub auspiciile Fundațiilor Culturale Regale și a sociologului Dimitrie Gusti, care deținea funcția de „Comisar general al României”, o funcție asemănătoare având și pentru Expoziția de la Paris, din 1937. Pe lângă persoane din sfera științifică și culturală, au fost implicați și diplomați de carieră, precum Andrei Popovici și Radu Irimescu. La New York, statul român a amenajat două construcții, Casa Românească și Pavilionul Oficial. Laurențiu Vlad urmărește cu atenție preocupările responsabililor în această direcție, detaliile construirii, provocările organizării edificiilor etc. (p. 63-65). Asupra arhitecturii celor două clădiri românești a revenit în partea a doua a volumului Eduard Andrei. Acesta notează că Pavilionul Oficial, proiectat de G. M. Cantacuzino, „se dorea un simbol al arhitecturii românești moderne”, ilustrând „așa-zisul” stil „Carol al II-lea”, dar „cu subtile referințe la arhitectura orientală de tradiție (post)bizantină” (p. 145). Casa Românească, în schimb, proiectată de Octav Doicescu, „făcea o reverență directă vechii arhitecturi din spațiul românesc și aducea o notă de pitoresc și exotism oriental” (p. 152).

Laurențiu Vlad atrage atenția asupra înființării unui birou al propagandei românești cu ocazia evenimentului, un veritabil moment al „diplomației culturale” românești (p. 69-85). În același timp, dimensiunea propagandistică avea în centru regimul lui Carol II. Inițiativa aparținea diplomatului Andrei Popovici, care se îngrijea de funcționarea acestui birou. Din câte se pare, în cadrul Expoziției de la New York, aceste proiecte românești au fost un veritabil succes de imagine (p. 76). Pe lângă notele unor diplomați în acest sens, se cuvine a fi amintit și impactul evenimentelor culturale organizate în acest context, aspect bine reflectat în presa vremii, precum concertul dirijat de George Enescu la Opera metropolitană. De altfel, capitolul IV al primei părți oferă „o schiță biografică” a diplomatului de carieră Andrei Popovici, care reflectă rolul său în cadrul relațiilor româno-americane, mai ales pe coordonatele „diplomației culturale” (p. 87-102).

Cu privire la „componenta istorică a imaginii identitare a României” din cadrul Expoziției Universale de la New York, profesorul Laurențiu Vlad atrage atenția asupra frizei realizată de Mac Constantinescu, „o compoziție impunătoare”, care se întindea pe 30 de metri. Aceasta era amplasată pe balustrada balconului din holul central al Pavilionului românesc și reda istoria națională prin figuri reprezentative din diferite epoci. Imaginea identității din perspectivă istorică a fost analizată împreună cu alte mărturii din cadrul Expoziției, surprinse

în discursuri, declarații, tablouri, presa vremii etc. (p. 103-106). Atrage atenția maniera în care era reprezentat Carol al II-lea. Conform broșurilor de popularizare, acesta era „făuritorul” „Noii Româнии”, „regele tinerilor și al țăranilor”, cel care reorganiza țara „prin educație și reformă socială” (p. 109). La baza reprezentărilor identitare stătea concepția despre națiune a lui Dimitrie Gusti (p. 112-113), astfel „idealul național, valorile sociale și etice, modelul de societate” trebuiau reconstituite prin „referințe validate de timp din istoria românească” (p. 113). Iar simbolul acestei Româнии, redate cu ocazia Expoziției Universale din 1939, era suveranul ei, Carol II. Mai mult, toate acestea reflectau o „țară complet nouă”, fondată printr-o „revoluție regală”, adică lovitură de stat” din 1938, „cosmetizată propagandistic”, o Românie care privea spre „lumea de mâine”, în acord cu sloganul expoziției americane (p. 116).

Eduard Andrei, în a doua parte a volumului, a subliniat, de asemenea, rolul lui Dimitrie Gusti în edificarea imaginii identitare a Româaniei (p. 130) și a urmărit cu precădere dimensiunea artistică a participării statului român, prin operele și artiștii implicați. În acest context, au fost trimise la New York „lucrări semnate de cei mai importanți artiști români de la sfârșitul secolului al XIX-lea/începutul secolului XX și din perioada interbelică” (p. 157), ba chiar fusese discutată organizarea unei expoziții Brâncuși, nematerializată însă (p. 213). Pe fondul începerii celui de-al Doilea Război Mondial, multe dintre aceste opere nu au mai revenit în țară, ajungând „dispersate” în diverse locuri din SUA. Astfel, periplul co-autorului, care a îmbinat munca de teren cu cercetarea arhivistică, a dezvăluit soarta unor opere „pierdute”. O parte a lor au fost identificate în biserici ortodoxe, precum Catedrala „Sfânta Maria” din Cleveland, Ohio, biserica „Sfântul Dumitru” din Manhattan, New York, dar și la Cathedral of Learning, din cadrul University of Pittsburgh, Pennsylvania (p. 157-158), sau Ambasada Româaniei de la Washington, D.C. (p. 169-175). Demn de menționat este că, cu această ocazie, au fost regăsite tablouri, precum „Întoarcerea de la târg”, semnat de Francisc Șirato (p. 180-185). Dacă în prima parte, volumul oferă biografia unui diplomat, în a doua parte, Eduard Andrei expune schița biografică a unui artist, pictorul Ilie Cristoloveanu, subliniind rolul acestuia și al familiei lui în promovarea imaginii Româaniei cu ocazia Expoziției. Autorul atrage atenția că activitatea acestei familii, plecată în SUA încă din 1922, reflecta „prin cuvânt, sunet și culoare (...) dovadă vie de patriotism autentic, dincolo de retorica oficială” (p. 211).

Care a fost, așadar, imaginea identitară a Româaniei în cadrul Expoziției Universale de la New York? Autorii volumului concluzionează că arhitectura celor două edificii românești, broșurile, exponatele „au conturat o imagine duală a identității Româaniei” (p. 243). Astfel, pe de o parte, era valorizată tradiția „ca legitimare a unui specific național bazat pe un trecut istoric glorios sau mitic”, iar pe de alta, era expusă o Românie „modernă, occidentalizată, industrializată”, al cărei ctitor era Carol al II-lea (p. 244-245). Cu alte cuvinte, perspectiva identitară se împletea cu cea propagandistică, iar „concepția despre societate” a lui Dimitrie Gusti a stabilit orizontul teoretic și simbolic al manifestării.

În concluzie, volumul *Două istorii ale participării Româaniei la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)* oferă o perspectivă de ansamblu asupra imaginii identitare proiectate de statul român la sfârșitul perioadei interbelice. Plecând de la maniera în care s-a prezentat România în cadrul Expoziției Universale de la New York și împletind istoria politică cu diplomația culturală și istoria artei, autorii creionează o istorie a imaginarului identității naționale, relevând în același timp detaliile și subtilitățile vieții politice, culturale și diplomatice ale Româaniei lui Carol al II-lea.

Mădălin Anghel*

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; madalinanghel17@gmail.com.

Constantin Hlihor, *Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)*, București, Corint, 2025, 364 p.

Lupta pentru putere este una dintre principalele forțe care a pus în mișcare istoria omenirii. Acumularea puterii și ierarhia pe care o generează sunt la fel de inevitabile ca lupta pentru obținerea sa și a tuturor beneficiilor care îi sunt asociate. Forma pe care o ia această confruntare variază în funcție de contextul istoric în care se manifestă. Sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și încheierea vechii hegemonii europene au dat naștere unei lumi dominate de două superputeri rivale, SUA și URSS. Posibilitatea anihilării reciproce prin intermediul armamentului nuclear a împiedicat o confruntare deschisă, „caldă”, între cei doi adversari. Cultura, economia, politica și diplomația au substituit armatele în lupta directă pentru supremație. Imposibilitatea confruntării militare directe a potențat importanța spațiilor marginale ale Războiului Rece în extinderea influenței geopolitice a Washingtonului sau Moscovei. America de Sud, Africa și Asia au devenit teatrele de operațiuni ale competiției dintre cele două superputeri prin așa numitele războaie prin intermediari, care au dat un specific aparte celei de-a doua jumătăți a secolului XX. Luptele, aparent minore, între țări lipsite de posibilități au fost transformate în tragedii umane prin infuzia de echipament și expertiză din partea superputerilor. Coreea, Vietnam, Angola și Afghanistan sunt borne care au marcat desfășurarea Războiului Rece. Modul în care România a încercat să navigheze prin această situație primejdioasă este subiectul principal al lucrării lui Constantin Hlihor.

Experiența științifică și didactică a autorului se reflectă în calitatea lucrării sale, intitulată sugestiv *Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)*. Pregătirea sa în domeniul militar și în cel istoric i-a oferit o perspectivă aparte asupra Războiului Rece, principalul subiect asupra căruia s-a aplecat. Situația geopolitică a României în timpul Războiului Rece este analizată în numeroase articole și lucrări, printre cele mai recente menționând aici: *România și șocurile geopolitice ale războiului rece, 1980-1991* (Editura IRRd, 2016) sau *Armata Roșie în România* (Editura Pro Universitaria, 2018). Toate acestea se bazează pe o bibliografie solidă, compusă din cele mai valoroase cercetări din domeniu, atât locale cât și străine, precum și pe documente de arhivă. Utilizarea Arhivelor Naționale și a arhivelor Ministerului Afacerilor Externe oferă informații inedite cu privire la problematica discutată.

În cea mai recentă lucrare semnată de istoricul Constantin Hlihor este tratată politica regimului Ceaușescu față de războaiele duse prin intermediari de cele două superputeri în Africa. Tema este una extrem de interesantă, mai ales în contextul geopolitic actual, acest tip de conflict revenind în prim-planul relațiilor internaționale. Analiza realizată de Constantin Hlihor completează imaginea politicii externe a regimului comunist din România. Dacă apropierea sa de Occident și încercarea de separare de politica Moscovei sunt fenomene omniprezente în lucrările care tratează relațiile externe ale României, activitatea statului în lumea a treia apare doar ca note de subsol. Aceasta este menționată, de cele mai multe ori, când este adus în discuție efortul propagandistic al regimului de a-și construi o imagine de mediator imparțial în relațiile internaționale. Vizitele reciproce ale dictatorilor africani și ale lui Nicolae Ceaușescu sunt date ca exemplu pentru a ilustra eșecul, sau chiar derizoriul, acestei strategii. *Cu mâinile altora* are meritul de a demonta această imagine. Contextualizând politicile statului român, lucrarea demonstrează faptul că aceste legături cu alte state nu au avut doar o valoare propagandistică, ci au reprezentat o încercare reală de a crește autonomia României în cadrul Blocului Estic, formând alianțe politice și economice cu alte state aflate la granița

dintre cele două mari sfere de influență. De asemenea, campania dusă de statul român a fost una atent calibrată, pentru a nu deveni un pion al URSS, dar și pentru a nu atrage ostilitatea superputerii sovietice.

Singurul punct slab al lucrării, dacă poate fi numit astfel, este preferința clară a autorului pentru unul dintre blocurile geopolitice ale Războiului Rece. Imperialismul și exploatarea populațiilor subjugate sunt realități condamnabile, indiferent de ideologia și sistemul economic al agresorului. Fie că asuprirea vine prin intermediul companiilor străine și a mercenarilor sau prin dictaturi populare și gărzi revoluționare, ea rămâne indezirabilă în ambele situații. Din punct de vedere al surselor folosite în elaborarea lucrării, se observă o relativă lipsă a documentelor din arhivele sovietice. Acest ultim punct poate fi justificat, ținând cont de situația internațională actuală, care îngreunează accesul la astfel de surse.

Structura lucrării este simplă și urmează un plan ce înlesnește receptarea mesajului de către cititor. Cele trei mari capitole pornesc de la contextul general al epocii pe care o tratează. Cadrul istoric al subiectului, Războiul Rece, a fost prezentat într-o manieră captivantă, accentul fiind pus pe interesele superputerilor și modul în care acestea au încercat să le apere. Astfel a fost analizat fenomenul războaielor prin intermediari, context relevant pentru explicarea politicii României comuniste. Tot pentru a construi argumentația ulterioară, a fost prezentată și poziția statului român în Blocul Estic și relația sa cu SUA și URSS.

Urmărind desfășurarea cronologică a evenimentelor, *Cu mâinile altora* prezintă cititorului obiectivele României de a-și găsi aliați pe plan internațional și a-și întări autonomia în cadrul sferei de influență sovietică. Principalele direcții în care au acționat a fost să stabilească relații bilaterale cu diverse state din Africa, fără a urma politica Moscovei față de zona respectivă. Totodată, aceste contacte au fost și un prilej de a menține legături cu Occidentul, mai ales prin canale diplomatice și economice din lumea a treia. Această strategie a fost concepută în așa fel în cât să nu stârnească o reacție puternică din partea URSS. Menținând o poziție ortodoxă din punct de vedere ideologic și susținând cauza anti-imperialistă, România a reușit să nu devină un pion sovietic în Africa și și-a atins obiectivele strategice.

Lucrarea lui Constantin Hlihor este o contribuție valoroasă la istoriografia regimului comunist din România. Acoperă o arie puțin studiată, devenind astfel o lectură obligatorie pentru cei care doresc să cerceteze subiectul politicii externe a României comuniste. Volumul se ancorează într-o abordare sistematică a temei și o bază documentară solidă. De asemenea, cercetarea este extrem de relevantă din perspectiva temei abordate. Războaiele prin intermediari au revenit în prim-planul relațiilor internaționale, iar ordinea mondială pare a se îndrepta spre multipolaritate. În acest context, cunoașterea situațiilor similare din ultimul secol poate oferi chiar și unui cititor neinițiat o nouă perspectivă asupra prezentului.

*Teodor-Petru Bărgăoanu**

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; tpbargaoanu@gmail.com.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
<i>„Arhiva”</i>	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei

ASRR	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CBI	= <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București

<i>CTh</i>	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
<i>Cv.L</i>	= Convorbiri literare (ambele serii)
„ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i>	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DGAS</i>	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
<i>DI</i>	= Diplomatarium Italicum
<i>DIR</i>	= <i>Documente privind istoria României</i>
<i>DIRRI</i>	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
<i>DOP</i>	= Dumbarton Oaks Papers
<i>DTN</i>	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
<i>DRH</i>	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
<i>EB</i>	= Études Balkaniques
<i>EBPB</i>	= Études byzantines et post-byzantines
<i>EDCS</i>	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
<i>EDR</i>	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
<i>EpigrAnat</i>	= Epigraphica Anatolica, Münster
<i>ERAsturias</i>	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
<i>EuGeSta</i>	= <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>
<i>Gerión</i>	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
<i>GB</i>	= Glasul Bisericii
<i>GCS</i>	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
<i>GLK</i>	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
<i>HEp</i>	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„ <i>Hierasus</i> ”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
<i>HM</i>	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
<i>HU</i>	= Historia Urbana, Sibiu
<i>HUI</i>	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
<i>IDR</i>	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
<i>IDRE</i>	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
<i>IGLN</i>	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
<i>IGLR</i>	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
<i>IILPecs</i>	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
<i>ILAlg</i>	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
<i>ILB</i>	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
<i>ILD</i>	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
<i>ILN</i>	= <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan
<i>ILLPRON</i>	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
<i>ILS</i>	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
<i>IMS</i>	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
<i>IN</i>	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
<i>ISM</i>	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
<i>JGO</i>	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
<i>JL</i>	= Junimea literară
<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba română
<i>Lupa</i>	= <i>Ubi Erat Lupa</i> (http://lupa.at/)
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț

<i>MCA</i>	= Materiale și cercetări arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
<i>MEFRA</i>	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma
<i>MGH</i>	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
<i>MI</i>	= Magazin istoric, București
<i>MIM</i>	= Materiale de istorie și muzeografie
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
<i>MN</i>	= Muzeul Național, București
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>Navarro</i>	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
<i>NBA</i>	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
<i>NDPAC</i>	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
<i>NEH</i>	= Nouvelles études d'histoire
<i>OI</i>	= Opțiuni istoriografice, Iași
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>PG</i>	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
<i>PIR</i>	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
<i>PLRE</i>	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RBAR</i>	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
<i>RC</i>	= Revista catolică
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>REByz</i>	= Revue des Études Byzantines
<i>RER</i>	= Revue des études roumaines
<i>RESEE</i>	= Revue des études Sud-Est européennes
<i>RGI</i>	= Revista Generală a Învățământului
<i>RHP</i>	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
<i>RHSEE</i>	= Revue historique de Sud-Est européen
<i>RI</i>	= Revista istorică (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
<i>RIM</i>	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
<i>RIR</i>	= Revista istorică română, București
<i>RIS</i>	= Revista de istorie socială, Iași
<i>RITL</i>	= Revista de istorie și teorie literară
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
<i>RJMH</i>	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMD</i>	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
<i>RMM</i>	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
<i>RMR</i>	= Revista Medicală Română
<i>RRH</i>	= Revue roumaine d'histoire

<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRHA-BA</i>	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
<i>RSIAB</i>	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SANIC</i>	= Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>SCh</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde